

A CIVIL TÁRSADALOM HELYZETE ÉS MŰKÖDÉSI KÖRNYEZETE MAGYARORSZÁGON

Jogállamisági jelentés 2024

A civil szervezetek működési terének legfontosabb trendjei:

- *Az új, külföldi befolyásról szóló jogszabályok komoly fenyegetést jelentenek.*
- *A civil társadalom azon része, mely érdekérvényesítéssel foglalkozik, és/vagy bizonyos kormányzati politikákhoz kritikusan áll, lejárató kampányoknak és folyamatos rágalmazásnak van kitéve.*
- *A civil szervezetek lehetőségei a korlátozottak a közigazgatással való együttműködésben, illetve a döntéshozatalban való részvételben.*

Összefoglaló

Magyarországon a civilek működési tere továbbra is csökken sőt, a nemzetközi CIVICUS értékelésében “akadályozott” minősítést kapott.¹ A magyar kormány nem tett lépéseket az Európai Bizottság 2023-as ajánlásának végrehajtására, amely szerint "elő kell mozdítania a biztonságos és támogató működési környezet létrejöttét, és el kell hártania a civil szervezeteket érintő akadályokat, többek között a működésüket hátráltató jogszabályok - különösen a bevándorlási különadó - hatályon kívül helyezésével"². A civil szervezetek és az emberi jogvédők lejáratása és befeketítése továbbra is bevett gyakorlat maradt. A kormány továbbra is rendszeresen meghosszabbította a veszélyhelyzetet, ami 2020 és a COVID-19 járvány óta hozzájárult a civil társadalom számára bizonytalan jogi és politikai környezet kialakulásához.

A korlátozó jogszabályok, köztük az LMBTIQ+-ellenes propagandatörvény hatályban maradtak, és új törvényeket fogadtak el, mindenekelőtt a szuverenitás védelméről szólót. A törvény széleskörű jogkörrel ruházta fel az alapján létrehozott új hivatalt, hogy nyomozást folytasson minden olyan szervezet vagy személy ellen, akit azzal gyanúsítanak, hogy külföldi érdekeket szolgál vagy a nemzeti szuverenitást fenyegeti, és ezért önkényesen célba vehet civil szervezeteket, újságírókat, ellenzéki politikusokat és emberi jogi aktivistákat. A kormány által kreált narratíva, amely a civil szereplőket külföldi ügynököknek bélyegzi, továbbra is erős maradt, és fokozott polarizációhoz, valamint a civil társadalom politikamentesítéséhez és öncenzúrájához vezetett.

A békés gyülekezéshez való jog időnként sérült, mivel a rendőrség túlzott erőt alkalmazott és válogatás nélkül tiltott be tüntetéseket. Néhány gyülekezést kifejezetten célba vettek, köztük palesztin szolidaritási megmozdulásokat, valamint a jobb közoktatást követelő tanár, diák- és szülői mozgalmat. A koherens és hozzáférhető állami finanszírozás hiánya továbbra is problémát jelentett, ami a független civil társadalom külföldi támogatástól és a fenntarthatatlan közösségi finanszírozástól való egyre nagyobb függőségét eredményezte.

¹<https://monitor.civicus.org/country/hungary/>

²https://commission.europa.eu/system/files/2023-07/40_1_52623_coun_chap_hungary_en.pdf

Intézményi, politikai, és társadalmi-gazdasági környezet

2023-at Magyarországon a gazdasági és megélhetési válság jellemezte. A gazdaság a harmadik negyedévig recesszióba került, az államháztartási hiány pedig az év során többször módosított hivatalos előrejelzéseket meghaladva elérte a GDP 5,9 százalékát. Az országot rekord magas, az év elején 25 százalékot meghaladó infláció is sújtotta, amely csak 2023 végére csökkent 10 százalék alá. Ez leginkább a társadalom szegényebb rétegeit sújtotta, különösen az élelmiszerárak meredek emelkedése miatt: az élelmiszerek 50 százalékkal kerültek többre, mint két évvel korábban. Ehhez párosult az energiaárak komoly emelkedése is.

A gazdasági nehézségeket súlyosbította, hogy az év végéig az uniós források (mind a Kohéziós, mind a Helyreállítási Alapból nyújtott támogatás) felfüggesztésre kerültek a jogállamisági feltételek részleges teljesítése miatt, főként az igazságszolgáltatás függetlensége és a korrupció elleni küzdelem területén. Decemberben az Európai Bizottság végül egy 10 milliárd eurós részletet hagyott jóvá, de a fennmaradó, nagyobb összeg sorsa továbbra sem dőlt el. A feltételelességi folyamat, valamint az ország Oroszországgal fenntartott baráti kapcsolatai növekvő feszültségekhez és a magyar kormány fokozatos elszigetelődéséhez vezettek az EU-ban és a NATO-ban lévő szövetségeseivel szemben. Belföldön Orbán Viktor miniszterelnök rendszeresen „Brüsszelt” okolja minden bajért, míg nemzetközi szinten több döntésével is aláásta az Ukrajnával szembeni egységet, legutóbb decemberben az EU 50 milliárd Eurós segélycsomagjának megvétózásával.

A romló életkörülmények ellenére a Fidesz-kormány népszerűsége stabil maradt. A Medián októberi közvélemény-kutatása szerint a lakosság 30 százaléka támogatja a kormánypártot, 34 százalék bizonytalan, vagy nem szavazna. A fennmaradó 36 százalék számos ellenzéki párt között oszlik meg, a legerősebbek a baloldali-populista Demokratikus Koalíció és a jobboldali-szélsőséges Mi Hazánk pártok, egyenként 7 százalékkal.³ A kormánypárti propagandaközlemények, újabban pedig a közösségi média szinte korlátlan állami támogatással rendelkező „influenzszerei” nagyon hatékonyan közvetítik a kormány üzeneteit, amelyek minden problémát külső tényezőknak, elsősorban az ukrajnai háborúnak, az uniós szankcióknak és Brüsszel „elhibázott” döntéseinek tulajdonítanak, miközben a kormány hősiiesen küzd a „nemzeti érdekekért”. Ugyanakkor a kormánnyal elégedetlenek közül sokan (a fenti felmérésben 52 százalék) kiábrándultak az ellenzékéből is, amely nemcsak az együttműködésre tűnik képtelennek, hanem arra is, hogy megtalálja azokat a témákat és üzeneteket, amelyek relevánssá tehetnék őket a közbeszédben.

A gazdaság és a külkapcsolatok mellett két fő téma uralta az év első felét: a közoktatás helyzete és az akkumulátorgyárak építésének tervei az ország több pontján. Az előbbi esetben a 2022-ben kezdődött széles körű nyilvános tiltakozások (beleértve a tüntetéseket és a polgári engedetlenségi akciókat), amelyek nagyobb autonómiát, jobb munkakörülményeket és magasabb béreket követeltek a közoktatásban, 2023 tavaszán folytatódtak. A kormány válaszul kidolgozta és elfogadta a tanárok jogállásáról szóló 2023. évi LII. törvényt, amely megfosztja őket a maradék autonómiájuktól és juttatásaiktól is. Bár a nyári szünet után a tiltakozások elültek, sok tanár megtagadta, hogy az új feltételek mellett aláírja az új szerződését, ami tovább növelte az oktatásban meglévő létszámhiányt.

A LMBTQI+-ellenes kampány magasabb fokozatba kapcsol 2023-ban. A 2021-es „gyermekvédelmi” (addig nem igazán érvényesített) jogszabály rendelkezései alapján júliusban 12 millió forint (kb. 31 500 €) bírságot szabtak ki a Lira kiadóra és könyvesboltlancra, mert zárt fóliás csomagolás nélkül állítottak ki egy állítólag homoszexuális tartalmú könyvet az ifjúsági részlegben.⁴ Ezt követően ellenőrzésekre került sor a könyvesboltokban, számos cím fóliázására, sőt

³ <https://telex.hu/belfold/2023/10/04/median-kozvelemeny-kutatas-partpreferencia-kormanyvaltas>

⁴ <https://444.hu/2023/07/13/12-millio-forintos-birsagot-kapott-a-lira-mert-nem-csomagolta-be-homoszexualitast-megjelenito-konyvet>

egyes boltokban a kiskorúaknak még a felnőtt részlegekbe való belépést is megtiltották. Mindemellett pedig menedékjogot kérni Magyarországon továbbra is gyakorlatilag lehetetlen.

A polgári szabadságjogok szabályozási környezete

A civil szervezetekre vonatkozó általános jogi keret - a Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény), a nonprofit törvény (az egyesülési szabadságról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és finanszírozásáról szóló 2011. évi CLXV. törvény) és más vonatkozó jogszabályok - beleértve a civil szervezetek bejegyzésére, működésére és megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket, 2023-ban érdemben nem változtak, és általában megfelelnek az európai normáknak. A bármilyen jogi célt követő civil szervezetek – egyesületek és alapítványok – szabadon, és elektronikus úton viszonylag könnyen bejegyeztethetők. A legfrissebb statisztikai adatok⁵ szerint 2022-ben mintegy 53 000 civil szervezet működött Magyarországon, az elmúlt öt évben csak enyhe létszámingadozás volt megfigyelhető, jellemzően az alapítványok számának csökkenését ellensúlyozta az egyesületek számának növekedése. 2023-ban egyetlen szervezet kényszersztörléséről sem érkezett jelentés. Az év végéig nem született a civil társadalmat (pozitívan vagy negatívan) érintő új jogszabály sem, azonban néhány problémás jogszabály továbbra is hatályban maradt, és is veszélyt jelent a civil társadalomra nézve, különösen kettő:

1. A kormány még mindig nem hajtotta végre teljes mértékben az Európai Unió Bíróságának 2021 novemberében hozott C-821/19. számú ítéletét, amely hatályon kívül helyezte a 2018-ban elfogadott úgynevezett Stop Soros törvénycsomag azon rendelkezéseit, amelyek büntethetővé teszik a menedékkérőknek és menekülteknek segítséget és támogatást nyújtó személyeket. E késelem miatt az Európai Bizottság újabb bírságokkal sújthatja a magyar államot. Hasonlóképpen, a potenciális 25 százalékos büntető „bevándorlási különadó” továbbra is hatályban maradt. Bár eddig egyetlen személyt vagy szervezetet sem vontak felelősségre e rendelkezések alapján, a migránsokkal és menekültekkel foglalkozó civil szervezetek és aktivisták számára ez továbbra is fenyegetést jelent.⁶
2. A közélet befolyásolására képes szervezetek átláthatóságáról szóló 2021. évi XLIX. törvény rendelkezései alapján az Állami Számvevőszék (ÁSZ) 2022-ben több száz, e jogszabály hatálya alá tartozó (azaz 20 millió forint feletti éves bevétellel rendelkező) civil szervezetet szólított fel dokumentumok, elsősorban belső pénzügyi szabályzataik benyújtására. Az ÁSZ a jelek szerint a mai napig nem követte nyomon a 2022 végén közzétett jelentését, ennek ellenére az érintett civil szervezetek bizonytalanságban maradtak.

A (többek között) civil társadalmat érintő jelentős jogi fejlemény 2023. végén érkezett meg a december 12-én elfogadott, két fő elemből álló, úgynevezett szuverenitásvédelmi törvény formájában:

- Megtiltja, hogy a (európai, országos, és helyhatósági) választásokon induló személyek és szervezetek – beleértve a jelölteket indító vagy támogató egyesületeket is – külföldi forrásból támogatást fogadjanak el, továbbá a jelölő szervezetek tekintetében megtiltja a hazai jogi személyektől származó pénzeszközöket és a névtelen adományokat is.
- Létrehoz egy új Szuverenitásvédelmi Hivatalt, amely széleskörű és nem pontosan meghatározott hatáskörrel rendelkezik, hogy (akár a hírszerző szolgálatok igénybevételével) információkat gyűjtsön és tegyen közzé minden olyan személyről vagy szervezetről, akiről azt gyanítja, hogy külföldi érdekeket szolgál és/vagy finanszírozást kap, anélkül, hogy jogorvoslati lehetőség állna rendelkezésre.

5Központi Statisztikai Hivatal, https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0014.html

6 Lásd pl. <https://civilizacio.net/hu/hirek-jegyzetek/ot-eves-a-stop-soros>

A törvény szándékosan homályos megfogalmazása alapján a hivatal által gyűjtött és közzétett adatok bármely kritikus személy vagy szervezet – beleértve a civil szervezeteket, újságírókat, filantróp adományozókat, szakszervezeteket vagy egyházakat – szembeni újabb rágalomhadjáratok, megfélemlítés és zaklatás alapját adhatják, illetve ezek az adatok más állami szervek (pl. az adóhatóság) által lefolytatott további eljárások alapját is képezhetik. Az új hivatal a tervek szerint 2024 elején hozza létre. Az Európa Tanács emberi jogi biztosa, Dunja Mijatović már figyelmeztette Magyarországot, hogy ne fogadja el a törvényt⁷. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése pedig felkérte Magyarországot, hogy a tervezetet nyújtsa be felülvizsgálatra a Velencei Bizottságnak⁸.

Biztonságos tér / környezet

A jogvédők és civil szervezetek elleni lejárató kampányok és a nyilvános rágalomzás továbbra is bevett gyakorlat a kormány által ellenőrzött médiában és a kapcsolódó közösségi médiaszereplők kommunikációjában. Bár a megfélemlítés vagy zaklatás súlyos formáiról általában nem érkezett jelentés az év során, a potenciálisan érintettek számára nem állnak rendelkezésre intézményes panasztételi vagy támogatási rendszerek sem. A gyakori és visszatérő narratíva, amely változatlanul megmaradt, azzal vádolt egyes civil szervezeteket, hogy a „Soros-hálózat” tagjai és/vagy a (külföldről finanszírozott) politikai ellenzék részei, és így állítólag aláássák a magyar nemzeti érdekeket. Ez általánosságban fagyos légkörhöz és a civil társadalmon belüli markáns polarizációhoz vezetett, amelynek következtében sok szervezet nem mer megszólalni közügyekben és/vagy nem hajlandó kapcsolatba kerülni „problémásnak” vagy politikai jellegűnek tartott szervezetekkel. Közben számos szervezetet rendszeresen ilyenek bélyegeznek, 2023-ban több eset is kiemelkedett a kiterjedt támadások közül:

1. A debreceni (Kelet-Magyarország) Alternatív Közösségek Egyesületét, amely közösségi teret biztosított a tervezett autógyári akkumulátor ellen tiltakozóknak (lásd alább), hogy megszervezzék és összehangolják tevékenységüket, a helyi és az országos média a tiltakozások „felbujtójának”² bélyegezte, és politikailag elfogult, irányított szervezetnek titulálta.⁹ Egy újságíró napokig az irodájuk előtt táborozott egy videokamerával, és fényképeket készített azokról, akik beléptek az épületbe.
2. Az Utcáról Lakásba Egyesületet, egy budapesti székhelyű civil szervezetet, amely (többek között) alacsony bérleti díjú lakásokat biztosít hajléktalan emberek számára, támadás érte a XIX. kerületi önkormányzattal való együttműködésük miatt. Azzal vádolták őket, hogy „szennyet és devianciát” hoznak a környékre. Azt is sugallták, hogy szoros kapcsolatban állnak a város ellenzéki vezetésével, és így az ő nevükben tevékenykednek.¹⁰
3. Az EU Polgárok, Egyenlőség, Jogok és Értékek (CERV) és az USAID Közép-Európa programja is célkeresztbe került azzal a váddal, hogy „Soros-szervezeteket” és az „LMBTQI-lobbit” támogatják, és hogy tulajdonképpen itt a filantróp irányítása alatt álló Brüsszel cselekszenek. Cikksorozatok több jelentős emberi jogi szervezetet neveztek meg, különös tekintettel azokra, melyek az Ökotárs Alapítvány által vezetett konzorcium támogatásában részesültek, sugallva a nyertes szervezetek ideológiai hovatartozását¹¹. A

⁷ [Hungary: The proposal for a “defence of national sovereignty” package should be abandoned - Commissioner for Human Rights \(coe.int\)](#)

⁸ [Hungary should submit the bill on the ‘defence of national sovereignty’ to the Venice Commission, PACE monitors say \(coe.int\)](#)

⁹ Pl. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/02/az-akkumulatorgyar-elleni-hergelessel-gyanusított-egyesület-valoban-kapott-penzt-sorostol-video>

¹⁰ <https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/02/kudarcba-fulladt-kispesti-program>

tényleges támogatási döntés után a támogatottak közül sokan ismét hasonló negatív kontextusban jelentek meg.

4. Egy régóta húzódozó vitában ősszel az adóhatóság több százmillió forintot vont le az "Oltalom" Karitatív Egyesület és a Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség (MET) bankszámláiról fennálló köztartozásaik miatt, amelyek elsősorban azért keletkeztek, mert a MET-et 2011-ben jogellenesen megfosztották egyházi státuszától, így kizárták az ehhez kapcsolódó finanszírozásból, az EJEK ítélete szerint jogszerűtlenül.¹² Bár Magyarország kormánya ennek megfelelően 2017-ben 3 000 000 Ft kártérítést fizetett, a MET-et továbbra sem ismerik el bejegyzett egyházként, ami azt eredményezi, hogy továbbra sem jut a fent nevezett, nekik jogosan járó pénzeszközökhöz.
5. A 2022-es választásokat követően a Nemzeti Információs Központ, egy újonnan létrehozott, mindenható hírszerző ügynökség vizsgálta azon ellenzéki politikai szereplők pénzügyi gazdálkodását, amelyek a 2022-es általános választási kampány során külföldi finanszírozást kaptak az amerikai székhelyű magánadományozó szervezettől, az Action for Democracy-től. A Nemzeti Információs Központ titkosítás alól részben feloldott jelentésében külön fejezetet szentelt számos olyan független civil szervezetnek, agytrösztnek és médiumnak, amelyek a German Marshall Fundtól (GMF) és az amerikai National Endowment for Democracy-től kaptak támogatást. A nemzetbiztonságot és a szuverenitást fenyegető veszélyek kontextusában ábrázolták őket, ezzel fenyegető üzenetet közvetítve számukra.¹³

Az őszi hónapokban, miután a Fidesz először vetette fel a „szuverenitásvédelmi” törvény kidolgozásának és elfogadásának gondolatát, az addig viszonylag visszafogott civilelles kampánya új lendületet kapott, és egyre több „hír” jelent meg elsősorban emberi jogi szervezetek (pl. Amnesty-International Magyarország, Magyar Helsinki Bizottság) állítólagos céljairól és tevékenységéről, külföldi érdekek és hatalmak képviselőivel vádolva őket.

A gyülekezéshez való jog korlátozása

A békés gyülekezési szabadság tekintetében 2023-ban mind az aránytalan, túlzott rendőri fellépés, mind a tüntetések válogatás nélküli betiltása megfigyelhető volt. Amint azt korábban a 2022. évi kiadványunkban már megjegyeztük, a tiltakozó megmozdulásokat szervező tanárok korlátozásokkal szembesültek. A tanárok tüntetéseinek résztvevői, akik megpróbáltak bejutni a miniszterelnök lezárt irodájához, legalább két alkalommal könnygázzal¹⁴ találkoztak, 2023 szeptemberében pedig a rendőrség fizikailag megakadályozta, hogy egyáltalán felvonuljanak oda.¹⁵ Több tüntető, köztük középiskolások (tizenévesek) is súlyos, több százezer forintos pénzbírságot kaptak, vagy büntetőeljárás elé kerültek „illegális gyűlésben” való részvétel vagy a gyülekezési szabályok megsértése miatt.¹⁶ Nem sokkal az az Izrael-Palesztin erőszak újabb drámai kitörése után

¹¹<https://magyarnemzet.hu/kulfold/2023/09/itt-tartunk-brusszel-fizet-soros-helyett>

<https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/09/vajon-mi-az-amire-brusszel-es-a-soros-halozat-is-sok-szazmilliot-hajlando-aldozni>

¹²Magyarországi Evangéliumi Testvérközösség v. Hungary, Application no. 54977/12, Judgment (Just satisfaction) of 25 April 2017

¹³The NIK's summary report of 21 June 2023 on foreign interference in the 2022 parliamentary elections in Hungary is available here: <https://tinyurl.com/yhkswd3e>.

¹⁴https://eduline.hu/kozoktatasi/20230606_Harag_nincs_de_fajdalom_van_mondta_a_tuntetesen_fogdaba_zart_fi_u_edesanyja

¹⁵Lásd pl. <https://444.hu/2023/06/23/tobb-mint-szazezer-eszrevetel-erkezhetett-a-statusztorvenyhez-de-a-belugyminiszterium-nem-hozza-nyilvanossagra-oket> <https://444.hu/2023/05/24/politikai-babszinhas-vs-brusszelezes-a-szakszervezetek-szot-sem-kaptak-a-statusztorvenyes-egyeztetesen>

¹⁶https://eduline.hu/kozoktatasi/20230614_Birsagot_kapott_Pankotai_Lili

https://eduline.hu/kozoktatasi/20230614_Sas_Biborka_EDF_hivatalos_szemely_elleni_eroszak

októberben a belügyminiszter általános tilalmat rendelt el a palesztin nép iránti szolidaritást kifejező tüntetésekre, amit emberi jogi szervezetek bíráltak.¹⁷

A civil társadalom finanszírozása

A magyar civil társadalom pénzügyi helyzetét egyik oldalon továbbra is a bőséges finanszírozás jellemzi, a másik oldalon a szervezetek „éheznek”. A civil társadalom „architektúrája” továbbra is fennáll, mivel a kulcsfontosságú szervezetek továbbra is működnek (2023-ban új uniós és amerikai finanszírozási források játszottak ebben fontos szerepet). Ugyanakkor a kisebb, vidéki civil szervezetekre gyakorolt dermesztő hatás is érezhető, ami tovább mélyítheti a szektoron belüli szakadékot és elidegenítheti őket a nagyobb, intézményesebb szervezetektől.

A legfrissebb hivatalos statisztikák szerint a szektor teljes bevétele 2022-ben tovább nőtt (a 2021-es 1070 milliárd forintról, 2,8 milliárd euróról 1270 milliárd forintra, 3,3 milliárd euróra, valószínűleg a rekord magas inflációnak is köszönhetően), miközben az állami finanszírozás aránya némileg, 40 százalékra csökkent (a növekvő magánfinanszírozás további 25 százalékot tett ki).¹⁸ Mégis, a civil szervezetek 68,5 százaléka 5 millió forint (kb. 13 000 euró) alatti éves költségvetéssel működik, és mindössze 8 százalékuknak van 50 milliónál nagyobb bevétele, míg az átlagos bevétel 25 millió körül van.

Amint arról a 2022-es kiadványunkban beszámoltunk, az emberi jogokat, érdekérvényesítést és hasonló ügyeket támogató független szervezetek ritkán tudnak állami finanszírozást szerezni. Bár elméletileg pályázhatnak a nagyobb állami támogatási rendszerekhez, mint például a Nemzeti Együttműködési Alap, a Falusi és a Városi Civil Alapok, többnyire sikertelenek maradnak (különösebb indoklás nélkül), vagy teljesen feladják a pályázást. Az emberi jogok vagy a demokrácia védelmére nem állnak rendelkezésre külön források.

Legújabban az állami finanszírozás másik negatív tendenciája a civil szervezetek egy speciális alcsoportját, a független, alternatív színházakat érintette. Ezek a csoportok évente pályázhattak működési támogatásra a Kulturális és Innovációs Minisztériumnál (bár folyamatosan csökkenő költségvetésre). Azonban 2022-hez hasonlóan 2023-ban is sok nagy múltú, elismert csoport kapott nulla támogatást¹⁹ egy átláthatatlan, ismeretlen döntéshozatali folyamatban. Legtöbbjük esetében ez pusztán túlélésüket fenyegeti, és általánosabban az alternatív vagy kritikus hangok kulturális életből való kiszorulását jelenti.

Az állami finanszírozástól elzárt civil szervezetek továbbra is közösségi finanszírozási eszközökre – amelyeket sokan közülük egyre nagyobb sikerrel használnak –, valamint a külföldi filantróp szervezetekre és adományozókra vannak utalva. Ebben a tekintetben 2023-ban fontos új finanszírozási lehetőségek váltak elérhetővé az EU Polgárok, Egyenlőség, Jogok és Értékek (CERV) és az USAID közép-európai programjainak köszönhetően. Ezek közül a legnagyobb az Ökotárs Alapítvány és partnerei által kezelt CERV pályázati program, amely 2023-ban 1,5 millió € összegű támogatást nyújtott, és 2024-ben is hasonló összeget oszt ki.²⁰ Hasonlóan fontosak a NIOK Alapítvány által működtetett „Stronger Roots” és a German Marshall Fund/Transatlantic Foundation²¹ támogatási programjai is.

Az állami finanszírozás növekvő hiányát bizonyos mértékig ellensúlyozza az egyéni adományok növekvő összege. 2023-ban mind a (1997 óta elérhető) személyi jövedelemadó 1 százalékából begyűjtött összeg, mind a felajánlás lehetőségével élő adózók száma jelentősen, mintegy 26

¹⁷<https://tasz.hu/cikkek/tuntetesek-tiltasa-a-gazai-konfliktus-kapcsan>

¹⁸[9.1.1.12. A nonprofit szervezetek működési jellemzők szerinti száma és bevétele szervezeti forma szerint \(ksh.hu\)](https://www.ksh.hu/kezesek/2023/11/12/A-nonprofit-szervezetek-mukodesi-jellemzok-szerinti-szama-es-bevetele-szervezeti-forma-szerint)

¹⁹https://emet.gov.hu/app/uploads/2023/06/EMT-TE-23_dontesi-lista.pdf

²⁰<https://kozosertekeink.hu/>

²¹<https://www.niok.hu/tarsadalmibazis> <https://www.gmfus.org/democracy-work/engaging-central-europe>

százalékkal nőtt 2022-hez képest (a teljes összeg 15,3 milliárd forint, az adózók száma 1,8 millió).²² Bár továbbra is elsősorban a karitatív szervezetek a legfőbb kedvezményezettjei ennek a forrásnak, az emberi jogi és hasonló civil szervezetek is több támogatást tudtak gyűjteni (pl. Társaság a Szabadságjogokért 36,8 millió forint, a 35,5 millióval szemben, Magyar Helsinki Bizottság 10 millió, a 7,8 millióval szemben). Ugyanakkor az adományozás adókedvezményei továbbra is csekélyek vagy hiányoznak: az adományozó magánszemélyek számára egyáltalán nem jár adókedvezmény, a vállalatok pedig az adomány 20 százalékával csökkenthetik társasági adóalapjukat, de csak a közhasznú státuszú civil szervezetek esetében (az összes szervezet 21 százaléka).

Civil párbeszéd és a részvételhez való jog

A COVID-19 járvány 2020-as kitörése óta a kormány fenntartotta és rendszeresen meghosszabbította a veszélyhelyzetet (legutóbb 2024 májusáig), ami lehetővé teszi számára, hogy rendeletekkel kormányozzon, ami általában bizonytalan jogi környezetet teremt. Annak ellenére, hogy az Európai Bizottság által meghatározott mérföldkövekre reagálva módosították a jogalkotás előkészítésében való társadalmi részvételről szóló 2010. évi CXXXI. törvényt, a civil szervezetek és a polgárok számára továbbra is kevés vagy egyáltalán nincs lehetőség arra, hogy részt vegyenek a döntéshozatalban. Bár a jogszabályokat közzéteszik a kormány honlapján, a konzultációkra való válaszadásra szánt idő rövid (általában nem több mint nyolc nap), és a legtöbbször nem érkezik visszajelzés arról, hogy a nyilvánosság véleményét figyelembe vették-e, és ha igen, hogyan. A nagyobb horderejű és érdeklődést kiváltó esetekben, a konzultációs lehetőség jellemzően jelképes, és helyett az érintett civil szervezetekkel és aktivistákkal szembeni lejáratai kampány tapasztalható (lásd fentebb).

Némi előrelépés történt a civil szervezetek hivatalos konzultatív testületekben (monitoring bizottságok, korrupcióellenes munkacsoport) való részvétele terén, de ezeket ellensúlyozza az év végén elfogadott, a szuverenitás védelméről szóló törvény, amely széles körű következményekkel járhat, és tovább némítja a kritikus hangokat. Magát a törvényt mindenféle civil párbeszéd nélkül készítették elő és fogadták el. A tervezetet a kormány helyett egy egyéni képviselő nyújtotta be a parlamentnek, ami a legérzékenyebb jogszabályok esetében szokásos gyakorlat, és megkerüli a részvételre vonatkozó jogi rendelkezéseket. A kormány inkább folytatta a „nemzeti konzultációk” sorát, ez alkalommal „szuverenitásunk védelméről”, azaz kérdőívet, vagy inkább egy félrevezető és torzított állításokból álló listát küldött ki minden háztartásba.

Összességében a tiltakozás vagy véleménynyilvánítás „szokásos” formáit, mint például a petíciókat, nyilatkozatokat stb. a kormány teljesen figyelmen kívül hagyja, és ez egyes esetekben mind erősebb állampolgári fellépést, mind pedig további kormányzati ellenlépést eredményezett:

1. A legszélesebb közérdeklődést és tiltakozást kiváltó jogszabály ebben az évben vitathatatlanul a pedagógusok jogállásáról szóló ún. státusztörvény volt. Bár a kormány azt állította, hogy „minden idők legszélesebb körű nyilvános konzultációját” szervezte meg, valójában az érintett szakszervezetek és pedagógusszövetségek nem szólalhattak fel az illetékes miniszterekkel és államtitkárokkal szervezett találkozókra, és a legtöbb írásos beadványt is elhanyagolták. Ez, valamint a közoktatási rendszer általános válsága tavasszal tüntetéseket és polgári engedetlenségi akciókat generált, de eredménytelenül.
2. Egy másik jelentős közfigyelmet kapott téma az elektromos autókhoz szükséges akkumulátorgyárak építésének tervei voltak az ország több pontján (Győr, Debrecen stb.), ami a vízkészletek túlhasználatától és a környezetszennyezéstől való félelem miatt helyi tiltakozásokhoz vezetett. Ezeket a beruházásokat többnyire titokban készítették elő, a

²²<https://www.nonprofit.hu/hirek/Nagy-meglepetesek-a-2023-as-1-felajanlas-teren-novekvo-osszegek-novekvo-felajanlasok-uj-szereplok>

nyilvánosságot csak a folyamat késői szakaszaiban tájékoztatták. Ez dühös jelenetekhez vezetett a helyi engedélyező hatóságok által szervezett kötelező közmeghallgatásokon. Erre válaszul áprilisban (a veszélyhelyzetet kihasználva) elfogadták a 146/2023. számú kormányrendeletet, amely megváltoztatta a szabályokat, így a helyi ügyekben és az engedélyezési folyamatokban való részvétel személyes jelenlét nélkül, kizárólag elektronikus úton is megszervezhető lett, így a tisztviselőknek nem kell személyesen találkozniuk a polgárokkal. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a vonatkozó dokumentumok felkerülnek a hatóság honlapjára, és a polgárok csak e-mailben válaszolhatnak, vagy (időkorlátos) üzeneteket hagyhatnak a telefonos üzenetrögzítőn.

Továbbra is léteznek és működnek különböző konzultációs fórumok, de hatásuk általában korlátozott. Az uniós kohéziós és helyreállítási alapok különböző operatív programjainak új monitoring bizottságai 2023 tavaszán jöttek létre. Ezúttal a releváns területeken működő civil szervezetek nyílt eljárás keretében pályázhattak tagságra, és számos független szervezetet is bevásároltak a részvételre. Mivel a bizottságok évente csak néhány alkalommal üléseznek, még korai lenne megmondani, hogy lesz-e bármilyen hatásuk a döntéshozatalra. A (2022 végén létrehozott) Integritás Hatóság munkájának segítésére létrehozott egy Korrupcióellenes Munkacsoportot, amelyben több civil szervezet, köztük a Transparency International-Magyarország és a K-Monitor Egyesület is részt vesz. A bizottság azonban máris bírálatot kapott, mivel első jelentését a civil szervezetek véleményét és indítványait nagyrészt figyelmen kívül hagyva fogadta el.²³

A civil társadalom ellenálló képessége

A fenti fejlemények ellenére november közepéig a magyar civil társadalom viszonylag nyugodt évet tudhatott maga mögött, és a szervezetek folytathatták alapvető tevékenységüket. A jelenleg 40 jelentős szervezetet tömörítő Civilizáció koalíció továbbra is kulcsfontosságú szereplője maradt a kihívásokra adott közös válaszok koordinálásának és a civil társadalomról alkotott pozitív kép népszerűsítésének. A szuverenitásvédelmi törvény elleni decemberi nyilatkozatát több mint 120 szervezet és 15 000 magánszemély írta alá.²⁴ Aktív volt az együttműködés az adott témákkal civil szervezetek között is (pl. a roma és romákat támogató szervezetek Egalipe hálózata), és új együttműködések kezdeményeztek. Négy vidéki nagyvárosban, Pécsen, Szegeden, Debrecenben és Miskolcon működő szervezet megalakította az Aspektus csoportot, amely a Budapesten kívüli civil aktivizmust kívánja támogatni.²⁵ A Monitoring Bizottságokba delegált civil szervezetek is koordinációba kezdtek. Az emberi jogi és korrupcióellenes szervezetek egyre inkább együttműködnek a független médiumokkal is, amelyek működési környezetükben hasonló kihívásokkal küzdenek. A közoktatás körüli mozgalom az érintett szakszervezeteket, a pedagógusszervezeteket és a diákmozgalmat tartósabb együttműködésre készítette.

Összel a Civilizáció Koalíció megbízásából a civil társadalom ismertségi szintjéről és megítéléséről készült közvélemény-kutatás pozitív eredményeket mutatott: a 2019-es és 2021-es hasonló felmérésekhez képest nőtt mind a civil szervezetet megnevezni tudó válaszadók aránya (49%), mind azoké, akiket megkeresett és/vagy segített egy civil szervezet (44%, 16%-hoz képest), mind pedig azoké, akik adományozással, önkéntességgel vagy más módon támogattak egy szervezetet (48%). A válaszadók 70 százaléka egyetértett azzal, hogy a civil szervezetek fontos feladata az aggodalmak hangoztatása vagy a kritika megfogalmazása.²⁶ Bár az eredmények hátterében álló tényezők további kutatásokat igényelnének, az elmúlt években tapasztalt válságok sorozata minden bizonnyal növelte a civil társadalom ismertségét a nyilvánosság előtt.

²³<https://transparency.hu/hirek/korrupcioellenes-munkacsoport-jelentes-nemszavazat/>

²⁴ <https://civilizacio.net/en/news-blog/over-100-ngos-protest-against-the-defense-of-sovereignty-law>

²⁵<https://www.aspektus.hu/>

²⁶<https://civilizacio.net/en/ouractivities/civic-poll-2023>

A tanulmányt az Ökotárs Alapítvány készítette az Európai Bizottság 2023-ra vonatkozó jogállamisági jelentése konzultációs folyamatában.